



# گزارش کارشناسی

## پرونده‌های دیوان عدالت اداری

در خصوص:

ابطال «بندهای «۱-۱-۶» و «۵-۱-۶» دستورالعمل  
بهبود مدیریت رودخانه‌ها و سواحل مصوب وزارت نیرو در  
خصوص مالکیت آب و بستر رودخانه‌ها»

کد گزارش: ۹۷۰۷۰۶۱

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷/۰۶/۰۷

پژوهشکده شورای نگهبان

شناسنامه گزارش

# گزارش کارشناسی پرونده‌های دیوان

## عدالت اداری

موضوع:

تقاضای ابطال بندهایی از دستورالعمل بهبود مدیریت

رودخانه‌ها و سواحل وزارت نیرو

تهیه و تنظیم:

مرتضی حاجی علی خمسه

نظارت:

سیده‌مجتبی حسینی پور

پژوهشکده شورای نگهبان

شماره گزارش: ۹۷۰۷۰۶۱

تاریخ تنظیم: ۱۳۹۷/۰۶/۰۷

# بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

## گزارش کارشناسی پرونده‌های استعلامی دیوان عدالت اداری

موضوع شکایت: تقاضای ابطال «بندهای «۱-۱-۶» و «۵-۱-۶» دستورالعمل بهبود مدیریت رودخانه‌ها و سواحل مصوب وزارت نیرو در خصوص مالکیت آب و بستر رودخانه‌ها»

شاکی: آقای امین مرادی

طرف شکایت: وزارت نیرو

جهت مغایرت شرعی: اصل تسلیط و قاعده فقهی «لاضرر»

شماره و تاریخ نامه دیوان: ۲۸۵/۱۲۰۳۹ - ۱۳۹۷/۴/۲۵

### مقدمه

شاکی به موجب تقدیم درخواستی، ابطال بندهای «۱-۱-۶» و «۵-۱-۶» دستورالعمل بهبود مدیریت رودخانه‌ها و سواحل را تقاضا کرده است. شاکی معتقد است، بندهای مذکور موجب نادیده گرفته شدن مالکیت اشخاص نسبت به اراضی در تصرفشان می‌شود و از این جهت مغایر با موازین قانونی و شرعی هستند. در این گزارش پس از تبیین موضوع، به ذکر اهم ادله‌ی شاکی و تبیین حقوقی موضوع پرداخته می‌شود.

## شرح و بررسی

شاکی این پرونده مدعی است که به استناد حق نسق زراعی<sup>۱</sup> از سال‌ها قبل از تصویب قانون اصلاحات ارضی<sup>۲</sup> (مصوب ۱۳۴۰) و قانون توزیع عادلانه آب<sup>۳</sup> (مصوب ۱۳۶۱) و به استناد مواد (۳۵)، (۱۴۷) و (۱۵۸) قانون مدنی<sup>۴</sup>، اقدام به حیازت و احیاء اراضی زراعی مشخصی کرده و مالکیت ایشان بر آن اراضی با اجرای قانون اصلاحات ارضی تثبیت شده است. این در حالی است که بندهای «۱-۱-۶» و «۵-۱-۶» دستورالعمل موضوع شکایت موجب نادیده گرفته شدن حق مالکیت دارندگان حق نسق زراعی و اسناد مالکیت صادره بعد از سال ۱۳۴۷ شده است. در این خصوص، بند «۱-۱-۶» دستورالعمل مورد اشاره<sup>۵</sup>، به

---

۱. اصطلاح «نسق» به مجموعه روش‌ها و قرارهایی گفته می‌شود که طی سالیان متمادی در روستاهای کشور به منظور تقسیم عادلانه آب یا زمین وجود داشته و تکامل پذیرفته است.

۲. ماده ۲- حداکثر مالکیت کشاورزی هر شخص در تمام کشور یک ده شش‌دانگ خواهد بود. مالکینی که دارای بیش از یک ده هستند می‌توانند به میل خود ده مورد نظر را از مجموع دهات متعلق به خود انتخاب نمایند و مازاد بر شش‌دانگ مزبور بر طبق این قانون تقسیم خواهد شد.

۳. ماده ۱- بر اساس اصل ۴۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آب‌های دریاها و آب‌های جاری در رودها و انهار طبیعی و دره‌ها و هر مسیر طبیعی دیگر اعم از سطحی و زیرزمینی، سیلاب‌ها و فاضلاب‌ها و زه آب‌ها و دریاچه‌ها و مرداب‌ها و برکه‌های طبیعی و چشمه‌سارها و آب‌های معدنی و منابع آب‌های زیرزمینی از مشترکات بوده و در اختیار حکومت اسلامی است و طبق مصالح عامه از آن‌ها بهره‌برداری می‌شود. مسئولیت حفظ و اجازه و نظارت بر بهره‌برداری از آن‌ها به دولت محول می‌شود.

۴. ماده ۳۵- تصرف به‌عنوان مالکیت دلیل مالکیت است مگر اینکه خلاف آن ثابت شود. ماده ۱۴۷- هر کس مال مباحی را با رعایت قوانین مربوطه به آن حیازت کند مالک آن می‌شود. ماده ۱۵۸- هرگاه تاریخ احیاء اراضی اطراف رودخانه مختلف باشد زمینی که احیاء آن مقدم بوده است در آب نیز مقدم می‌شود بر زمین متأخر در احیاء اگرچه پائین‌تر از آن باشد.

۵. «۱-۱-۶» با توجه به ماده ۲ قانون آب سال ۴۷ و ماده ۲ قانون توزیع عادلانه آب، بستر انهار طبیعی، رودخانه‌ها و ... متعلق به حکومت اسلامی و دولت (به نمایندگی وزارت نیرو) است. فلذا سابقه ثبتی و اسناد مالکیت صادره قبل از وضع قانون آب سال ۴۷ مستنداً به حق مکنتبه مالکین رسمی و ماده ۲۲ قانون ثبت معتبر می‌باشد. بدیهی است هرگونه پذیرش درخواست ثبت یا صدور سند مالکیت برای اراضی واقع در بستر پس از وضع قانون آب سال ۴۷، چه از طریق ثبت عمومی یا اعمال قانون ۱۴۷ و ۱۴۸ اصلاحی ثبت و یا قانون تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان‌های فاقد سند رسمی مصوب ۱۳۹۰/۹/۲۰، موجه و قانونی نخواهد بود.

تبصره ۱: بستر انهار سنتی، تابع نظام مالکیت حاکم بر آن‌ها بوده و از شمول دایره این دستورالعمل خارج می‌باشد.  
تبصره ۲: هرگونه ادعای مالکیت غیررسمی، شامل اسناد عادی، اسناد صلح و اسناد محلی و غیره بر بستر منابع آبی مذکور در این دستورالعمل، مسموع نیست.

تبصره ۳: ملاک اسناد مالکیت رسمی مورد قبول قبل از تصویب قانون آب سال ۴۷، سوابق، اسناد و مدارک ثبتی موجود در

استناد ماده (۲) قانون آب و نحوه‌ی ملی شدن آن<sup>۱</sup> (مصوب ۱۳۴۷) و ماده (۲) قانون توزیع عادلانه آب (مصوب ۱۳۶۱)<sup>۲</sup>، بستر انهار طبیعی، رودخانه‌ها و ... را متعلق به وزارت نیرو (به نمایندگی از دولت و حکومت اسلامی) دانسته است. عبارت ذیل این بند نیز مقرر داشته است که تنها سابقه‌ی ثبتی و اسناد مالکیت صادره قبل از تصویب قانون آب و نحوه‌ی ملی شدن آن (مصوب ۱۳۴۷)، معتبر می‌باشند و پس از تصویب قانون مزبور، پذیرش درخواست ثبت یا صدور سند مالکیت برای اراضی واقع در بستر آب‌ها چه از طریق ثبت عمومی یا اعمال مواد (۱۴۷) و (۱۴۸) قانون ثبت اسناد و املاک کشور<sup>۳</sup> و یا قانون تعیین

→

ادارات ثبت اسناد و املاک محل و اسناد مادر مربوطه می‌باشد.»

۱. ماده ۲- بستر انهار طبیعی و رودخانه‌ها اعم از اینکه آب دائم یا فصلی داشته باشند متعلق به دولت است و پهنای آن تا حدی است که مسیر رودخانه یا نهر را در حداکثر طغیان معمولی نشان دهد و همچنین است ساحل دریاها و دریاچه‌ها طبق قانون اراضی ساحلی مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵ ایجاد هر نوع اعیانی در بستر انهار و رودخانه‌ها و در سواحل دریا و دریاچه‌ها اعم از طبیعی و یا مخزنی با توجه بحریم قانونی ممنوع است مگر با اجازه وزارت آب و برق.

تبصره ۱ - حداکثر طغیان در مورد هر رودخانه و نهر طبیعی با توجه به آمار هیدرولوژی رودخانه‌ها و انهار و داغاب در بستر طبیعی آن‌ها بدون رعایت اثر ساختمان تأسیسات آبی از طرف وزارت آب و برق تعیین خواهد شد.

تبصره ۲ - وزارت آب و برق در صورتی که اعیانی‌های موجود در بستر انهار و رودخانه‌ها را برای بهره‌برداری آب و برق مزاحم تشخیص دهد به مالک یا متصرف اعلام خواهد کرد که ظرف مدت معینی در تخلیه و قلع اعیانی اقدام کند و در صورت استتکاف وزارت آب و برق با نظارت دادستان یا نماینده او اقدام به تخلیه و قلع خواهد کرد.

در صورتی که تا تاریخ تصویب این قانون ایجاد اعیانی با کسب اجازه از مقامات ذیصلاحیت شده باشد فقط خسارت اعیانی به ترتیب مقرر در ماده ۵۰ تعیین و پرداخت می‌شود.

۲. ماده ۲- بستر انهار طبیعی و کانال‌های عمومی و رودخانه‌ها اعم از اینکه آب دائم یا فصلی داشته باشند و مسیل‌ها و بستر مرداب‌ها و برکه‌های طبیعی در اختیار حکومت جمهوری اسلامی ایران است و همچنین است اراضی ساحلی و اراضی مستحده که در اثر پایین رفتن سطح آب دریاها و دریاچه‌ها و یا خشک‌شدن مرداب‌ها و باتلاق‌ها پدید آمده باشد در صورت عدم احیاء قبل از تصویب قانون نحوه احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی.

تبصره ۱ - تعیین پهنای بستر و حریم آن در مورد هر رودخانه و نهر طبیعی و مسیل و مرداب و برکه طبیعی در هر محل با توجه به آمار هیدرولوژی رودخانه‌ها و انهار و داغاب در بستر طبیعی آن‌ها بدون رعایت اثر ساختمان تأسیسات آبی با وزارت نیرو است.

تبصره ۲- حریم مخازن و تأسیسات آبی و همچنین کانال‌های عمومی آب‌رسانی و آبیاری و زهکشی اعم از سطحی و زیرزمینی به‌وسیله وزارت نیرو تعیین و پس از تصویب هیئت‌وزیران قطعیّت پیدا خواهد کرد.

تبصره ۳- ایجاد هر نوع اعیانی و حفاری و دخل و تصرف در بستر رودخانه‌ها و انهار طبیعی و کانال‌های عمومی و مسیل‌ها و مرداب و برکه‌های طبیعی و همچنین در حریم قانونی سواحل دریاها و دریاچه‌ها اعم از طبیعی و یا مخزنی ممنوع است مگر با اجازه وزارت نیرو.

۳. ماده ۱۴۷- (اصلاحی ۱۳۷۶/۰۵/۲۶) برای تعیین وضع ثبتی اعیان املاکی که اشخاص تا تاریخ ۱۳۷۰/۱/۱ بر روی

←

تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان‌های فاقد سند رسمی<sup>۱</sup> (مصوب ۱۳۹۰) - موجه و قانونی نخواهد بود. علاوه بر این، به موجب تبصره «۲» جزء مزبور، ادعای مالکیت غیررسمی، شامل اسناد عادی، اسناد صلح و اسناد محلی و غیره بر بستر منابع آبی مذکور در این دستورالعمل، مسموع نیست.

همچنین بر طبق بند «۵-۱-۶» این دستورالعمل<sup>۲</sup>، چنانچه برای اراضی واقع در بستر پس از قانون آب و نحوه‌ی ملی‌شدن آن (مصوب ۱۳۴۷) توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی

→

زمین‌هایی ایجاد نموده‌اند که به واسطه موانع قانونی تنظیم سند رسمی برای آن‌ها میسر نبوده است، همچنین تعیین وضع ثبتی اراضی کشاورزی و نسق‌های زراعی و باغات اعم از شهری و غیرشهری و اراضی خارج از محدوده شهر و حریم آن که مورد بهره‌برداری متصرفین است و اشخاص تا تاریخ فوق خریداری نموده‌اند و به واسطه موانع قانونی تنظیم سند یا صدور سند مالکیت برای آن‌ها میسر نبوده است به شرح زیر تعیین تکلیف می‌شود.

۱- ...

ماده ۱۴۸- (اصلاحی ۱۳۷۰/۰۶/۲۱) در هر حوزه ثبتی هیأت یا هیأت‌هایی به‌عنوان هیأت حل اختلاف در ثبت تشکیل می‌شود. اعضای این هیأت عبارتند از یکی از قضات دادگستری به انتخاب رئیس قوه قضائیه و رئیس ثبت یا قائم‌مقام وی و یک نفر خبره ثبتی به انتخاب رئیس سازمان ثبت اسناد و املاک کشور. نحوه تشکیل جلسات و اختیارات هیأت و سایر موارد اجرایی آن مطابق آیین‌نامه این قانون خواهد بود. هیأت مذکور می‌تواند برای کشف واقع از خبرگان امور ثبتی استفاده کند و همچنین با تحقیقات و یا استماع گواهی شهود رأی خود را صادر نماید، رأی مذکور به‌وسیله ثبت محل به طرفین ابلاغ می‌شود در صورت عدم وصول اعتراض ظرف بیست روز از تاریخ ابلاغ رأی، ادارات ثبت مکلف به اجرای آن می‌باشند در صورت وصول اعتراض معترض به دادگاه هدایت می‌شود، رسیدگی به این اعتراضات در دادگاه خارج از نوبت خواهد بود.

۱. ماده ۱- به‌منظور صدور اسناد مالکیت ساختمان‌های احداث شده بر روی اراضی با سابقه ثبتی که منشأ تصرفات متصرفان نیز قانونی است و همچنین صدور اسناد مالکیت برای اراضی کشاورزی و نسق‌های زراعی و باغاتی که شرایط فوق را دارند لکن به علت وجود حدائق یکی از موارد زیر، صدور سند مالکیت مفروزی از طریق قوانین جاری برای آن‌ها میسر نمی‌باشد، در هر حوزه ثبتی هیأت یا هیأت‌های حل اختلاف که در این قانون هیأت نامیده می‌شود با حضور یک قاضی به انتخاب رئیس قوه قضائیه، رئیس اداره ثبت یا قائم‌مقام وی و حسب مورد رئیس اداره راه و شهرسازی یا رئیس اداره جهاد کشاورزی یا قائم‌مقام آنان تشکیل می‌گردد. هیأت مذکور با بررسی مدارک و دلایل ارائه شده و در صورت لزوم انجام تحقیقات لازم و جلب نظر کارشناس مبادرت به صدور رأی می‌کند ...

۲. «۵-۱-۶- چنانچه برای اراضی واقع در بستر پس از قانون آب سال ۴۷ توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی (حتی اداره اوقاف تحت عنوان وقفیت) سند مالکیت رسمی وفق قانون ثبت یا مواد ۱۴۷ و ۱۴۸ اصلاحی ثبت و یا قانون تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان‌های فاقد سند رسمی مصوب ۱۳۹۰/۹/۲۰ صادر شده باشد؛ ضرورت دارد شرکت‌های آب منطقه‌ای با تمهیدات مناسب، ابطال این قبیل اسناد مالکیت را، وفق موازین حقوقی از مراجع ذیصلاح قضایی خواستار گردند. همچنین شرکت‌های آب منطقه‌ای ضمن تعقیب درخواست ابطال سند مالکیت، مکلفند طبق تبصره ۴ ماده ۲ قانون توزیع عادلانه قلع‌وقمع مستحذات و اعیانی‌های موجود را با رعایت تشریفات قانونی انجام دهند.»

(حتی اداره اوقاف) سند مالکیت رسمی وفق قانون ثبت اسناد و املاک یا مواد (۱۴۷) و (۱۴۸) اصلاحی و یا قانون تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان‌های فاقد سند رسمی (مصوب ۱۳۹۰) صادر شده باشد؛ ضرورت دارد شرکت‌های آب منطقه‌ای با تمهیدات مناسب، ابطال این قبیل اسناد مالکیت را وفق موازین حقوقی از مراجع ذیصلاح قضایی بخواهند. علاوه بر این، شرکت‌های آب منطقه‌ای مکلفند طبق تبصره «۴» ماده (۲) قانون توزیع عادلانه آب<sup>۱</sup> اقدام به قلع و قمع مستحقات و اعیانی‌های موجود با رعایت تشریفات قانونی نمایند.

## الف) ادله‌ی شاکی

اهم ادله‌ی شاکی را می‌توان به دو دسته‌ی ادله‌ی قانونی و ادله‌ی شرعی تقسیم کرد:

### یک- ادله‌ی قانونی:

۱) هرچند به موجب اصل ۴۵ قانون اساسی<sup>۲</sup> انفال و اموال عمومی در اختیار حکومت اسلامی قرار گرفته است ولیکن این امر دلالت بر مالکیت دولت بر آن‌ها ندارد و بر این اساس، هرگونه صدور سند مالکیت به نام وزارت نیرو و اقامه دعوی خلع ید توسط آن وزارتخانه، بدون در نظر گرفتن مالکیت مشروع افراد فاقد مبنای قانونی است و مغایر با اصول ۲۲، ۴۶ و ۴۷ قانون اساسی<sup>۳</sup> تلقی می‌شود.

---

۱. تبصره ۴- وزارت نیرو در صورتی که اعیانی‌های موجود در بستر و حریم انهار و رودخانه‌ها و کانال‌های عمومی و مسیل‌ها و مرداب و برکه‌های طبیعی را برای امور مربوط به آب یا برق مزاحم تشخیص دهد به مالک یا متصرف اعلام خواهد کرد که ظرف مدت معینی در تخلیه و قلع اعیانی اقدام کند و در صورت استنکاف وزارت نیرو با اجازه و نظارت دادستان یا نماینده او اقدام به تخلیه و قلع خواهد کرد.

۲. اصل ۴۵- انفال و ثروت‌های عمومی از قبیل زمین‌های موات یا رها شده، معادن، دریاها، دریاچه، رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی، کوه‌ها، دره‌ها، جنگل‌ها، نزارها، بیشه‌های طبیعی، مرانعی که حریم نیست، ارث بدون وارث و اموال مجهول‌المالک و اموال عمومی که از غاصبین مسترد می‌شود در اختیار حکومت اسلامی است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آن‌ها عمل نماید. تفصیل و ترتیب استفاده از هر یک را قانون معین می‌کند.

۳. اصل ۲۲- حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند.

۲) بر اساس مواد (۳۰) و (۳۱) قانون مدنی<sup>۱</sup> و ماده (۲۲) قانون ثبت اسناد و املاک<sup>۲</sup> - مصوب ۱۳۱۰- اشخاص نسبت به اموال در تصرف و مالکیتشان حقوقی دارند و همه مکلفند مالکیت آن‌ها را به رسمیت بشناسند. این در حالی است که شرکت آب منطقه‌ای کردستان و امور منابع آب شهرستان سنندج، سند مالکیت و احکام قطعی صادره در این خصوص<sup>۳</sup> را مورد توجه قرار نمی‌دهند. علاوه بر این، مراجع مربوطه به درستی وظیفه قانونی خودشان مقرر در تبصره «۱» ماده (۲) قانون توزیع عادلانه آب<sup>۴</sup> را انجام نداده‌اند و بر این اساس در حال حاضر حریم و بستر رودخانه‌ی مربوطه مبهم و مجهول است.

۳) بندهای موضوع شکایت از دستورالعمل مزبور سبق تصرفات زارعان و اسناد مالکیت صادره بعد از تصویب قانون آب و نحوه‌ی ملی شدن آن (مصوب ۱۳۴۷) را غیرقابل قبول و نادیده گرفته و صرفاً اسناد مالکیت رسمی قابل قبول زارعین را آن دسته از اسناد و نسخ‌های زراعی دانسته است که تاریخ صدور آن‌ها قبل از تصویب قانون مزبور بوده باشد. این در حالی است که ماده (۲) قانون توزیع عادلانه آب و حتی قانون آب و نحوه ملی شدن آن نیز چنین ترتیباتی را پیش‌بینی نکرده بودند.

→

اصل ۴۶- هر کس مالک حاصل کسب‌وکار مشروع خویش است و هیچ‌کس نمی‌تواند به‌عنوان مالکیت نسبت به کسب‌وکار خود امکان کسب‌وکار را از دیگری سلب کند.

اصل ۴۷- مالکیت شخصی که از راه مشروع باشد محترم است. ضوابط آن را قانون معین می‌کند.

۱. ماده ۳۰- هر مالکی نسبت به مایملک خود حق همه‌گونه تصرف و انتفاع دارد مگر در مواردی که قانون استثناء کرده باشد.

ماده ۳۱- هیچ مالی را از تصرف صاحب آن نمی‌توان بیرون کرد مگر به حکم قانون.

۲. ماده ۲۲- همین که ملکی مطابق قانون در دفتر املاک به ثبت رسید دولت فقط کسی را که ملک به اسم او ثبت شده و یا کسی را که ملک مزبور به او منتقل گردیده و این انتقال نیز در دفتر املاک به ثبت رسیده یا اینکه ملک مزبور از مالک رسمی ارث به او رسیده باشد مالک خواهد شناخت.

۳. دو حکم مورداشاره در پیوست این پرونده را نمی‌توان مؤیدی قطعی بر صحت ادعاهای شاکی دانست و از این جهت استناد شاکی به آن‌ها محل تأمل جدی است.

۴. تبصره ۱- تعیین پهنای بستر و حریم آن در مورد هر رودخانه و نهر طبیعی و مسیل و مرداب و برکه طبیعی در هر محل با توجه به آمار هیدرولوژی رودخانه‌ها و انهار و داغاب در بستر طبیعی آن‌ها بدون رعایت اثر ساختمان تأسیسات آبی با وزارت نیرو است.



۴) شاکی مدعی است که دلایل و مستندات مثبت مالکیت خود بر اراضی موضوع اختلاف را در سال ۱۳۹۵ به اداره امور منابع آب شهرستان سنندج و شرکت آب منطقه‌ای کردستان ارائه داده، ولیکن آن ادارات برخلاف وظایف قانونی خودشان به بررسی دلایل و مستندات مزبور نپرداخته و از ارائه نظر در این خصوص خودداری کرده‌اند.

#### دو- ادله‌ی شرعی:

۱) مطابق اصل تسلیط، نادیده گرفتن حق مالکیت اشخاص و همچنین منع و جلوگیری از تصرف صاحبان اراضی زراعی در اموالشان مغایر با اصل مزبور است.

۲) با توجه به قاعده فقهی لاضرر، جلوگیری از فعالیت‌های کشاورزی و تولیدی صاحبان اراضی مزبور، موجبات ایجاد ضرر و زیان، نارضایتی، مهاجرت و ... برای آن‌ها می‌شود.

### ب) بررسی موضوع

همانطور که در ادله‌ی شاکی نیز مطرح شده است، اگرچه در ماده (۲) قانون توزیع عادلانه آب (مصوب ۱۳۶۱) بستر انهار طبیعی و رودخانه‌ها و ... را در اختیار حکومت جمهوری اسلامی ایران دانسته، اما به موجب عبارت ذیل ماده مزبور، این مالکیت دولتی مقید به «عدم احیاء قبل از تصویب قانون نحوه احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی» (مصوب ۱۳۵۸) شده است. همچنین با ملاحظه ماده (۲) «قانون نحوه واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران»<sup>۱</sup> (مصوب ۱۳۵۸) مشاهده خواهد شد که احیاء

---

۱. ماده ۲- حقوق اشخاص بر اراضی دایر اعم از آنکه ناشی از احیاء اراضی، عقود و معاملات، انتقالات قهری و همچنین واگذاری خالصجات و املاک یا تحت عنوان واگذاری اصلاحات اراضی باشد بر اساس قوانین موضوعه معتبر و لازم‌الرعايه است.

اراضی توسط اشخاص معتبر و لازم‌الرعایه دانسته شده است؛ و از این جهت، بیان این موضوع که تنها سابقه‌ی ثبتی و اسناد مالکیت صادره قبل از تصویب «قانون آب و نحوه‌ی ملی شدن آن» (مصوب ۱۳۴۷) معتبر می‌باشند و پس از تصویب قانون مزبور، پذیرش درخواست ثبت یا صدور سند مالکیت برای اراضی واقع در بستر آب‌ها موجه و قانونی نخواهد بود، مغایر با قانون مزبور به نظر می‌رسد. به تبع این ایراد، تکلیف مقرر در بند «۵-۶-۱» دستورالعمل موضوع شکایت مبنی بر تکلیف شرکت‌های آب منطقه‌ای به طرح شکایت در مراجع قضایی جهت ابطال اسناد مالکیتی که پس از «قانون آب و نحوه‌ی ملی شدن آن» (مصوب ۱۳۴۷) توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی سند مالکیت رسمی وفق قانون ثبت اسناد و املاک یا مواد (۱۴۷) و (۱۴۸) اصلاحی و یا قانون تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان‌های فاقد سند رسمی (مصوب ۱۳۹۰) صادر شده‌اند مغایر با موازین حقوقی به نظر می‌رسد.

علاوه بر نکات ذکر شده، بخشی از مبنای تصویب مواد (۱۴۷) و (۱۴۸) «قانون ثبت اسناد و املاک کشور» و «قانون تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان‌های فاقد سند رسمی» (مصوب ۱۳۹۰)، پیش‌بینی تمهیدات قانونی لازم جهت صدور اسناد رسمی مالکیت برای «اراضی کشاورزی و نسق‌های زراعی» بدون سند رسمی بوده است و حال آنکه نادیده گرفتن این موضوع توسط دستورالعمل وزارت نیرو فاقد وجاهت قانونی به نظر می‌رسد.

## **نتیجه‌گیری و جمع‌بندی**

نظر به اینکه بر طبق ماده (۲) قانون توزیع عادلانه آب (مصوب ۱۳۶۱) احیاء اراضی قبل از قانون نحوه احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران به عنوان استثنایی بر مالکیت دولت بر بستر انهار طبیعی و رودخانه‌ها و ... محسوب شده است، نادیده گرفته شدن اسناد

مالکیت صادره پس از تصویب قانون آب و نحوه‌ی ملی شدن آن (مصوب ۱۳۴۷) فاقد  
وجاهت قانونی است. از سوی دیگر، دستورالعمل وزارت نیرو نمی‌تواند طرق پیش‌بینی شده  
جهت صدور سند رسمی در مواد (۱۴۷) و (۱۴۸) قانون ثبت اسناد و املاک کشور و قانون  
تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان‌های فاقد سند رسمی (مصوب ۱۳۹۰) را  
بلااثر تلقی نماید. بنا به مراتب فوق، بندهای «۱-۱-۶» و «۵-۱-۶» دستورالعمل بهبود  
مدیریت رودخانه‌ها و سواحل مغایر با قانون به نظر می‌رسد.  
علاوه بر این، با توجه به سابقه‌ی نظرات فقهای شورای نگهبان، مطلق نادیده گرفته شدن  
اسناد غیررسمی مالکیت در این دستورالعمل محل تأمل شرعی است.

امام خمینی (ره):

و از شورایی محترم نگهبان می‌خواهم و توصیه می‌کنم، چه در نسل حاضر و  
چه در نسل مابقی آینده، که با کمال دقت و قدرت و ظایف اسلامی و ملی خود  
رایینا و تحت تأثیر هیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطهر و  
قانون اساسی بدون هیچ ملاحظه‌ای جلو گیری نمایند.

(سخن امام، ج ۲۱، ص ۴۲۲)



بزهشکده شورای نگهبان

تهران، خیابان شهید سپهبد قرنی، کوچه خسرو، پلاک ۱۲